

گزارش جامع

گروه پژوهشی «فقه جامعه و فرهنگ»

معاونت پژوهش مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين

والصلوة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله الطاهرين

ولعنة الله على أعدائهم أجمعين إلى يوم الدين

فهرست

فقه و فقه اجتماعی در کلام بزرگان	۷
امام خمینی رحمه الله	۷
مقام معظم رهبری حفظه الله	۸
آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی	۹
مقدمه	۱۱
تاریخچه تأسیس گروه فقه جامعه و فرهنگ	۱۲
ضرورت تشکیل گروه	۱۳
اهداف و سیاست های گروه	۱۳
چشم انداز گروه	۱۴
معرفی گروه فقه جامعه و فرهنگ	۱۷
اهداف (کوتاه مدت، بلند مدت)	۱۸
اول: تولید ادبیات در حوزه فقه اجتماعی	۱۸
الف) اهداف کوتاه مدت	۱۸
ب) اهداف بلند مدت	۱۸
دوم: تربیت فقیه اجتماعی	۱۹
الف) اهداف کوتاه مدت	۱۹
ب) اهداف بلند مدت	۱۹

اعضاء مشورتی گروه فقه جامعه و فرهنگ.....	۱۹
مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ.....	۱۹
دیدار اعضای مشورتی گروه فقه جامعه و فرهنگ با رئیس مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم السلام) ..	۲۱
منشورات گروه فقه جامعه و فرهنگ.....	۲۵
الف) کتاب.....	۲۵
ب) مقالات (شامل مقالات داخل و خارج از مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم السلام)).....	۳۱
۱. موضوع‌های نوپیدا در فقه اجتماعی.....	۳۱
۲. فقه اجتماعی و بایسته‌های روش‌شناسانه آن (با تأکید بر اندیشه‌های آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی).....	۳۲
۳. ظرفیت‌های مکتب فقهی امام خمینی در تولید فقه اجتماعی.....	۳۳
۴. تحلیل جامعه‌شناختی ادوار علم فقه.....	۳۴
۵. روش‌شناسی فقه اجتماعی از دوره تأسیس تا دوره تثبیت.....	۳۵
۶. تأثیر جامعه بر فقه با تأکید بر آرای امام خمینی.....	۳۷
۷. ظرفیت‌های اجتماعی فقه با تأکید بر آرای امام خمینی و آیت الله خوئی.....	۳۸
۸. سازوکارهای مواجهه با آسیب‌های اجتماعی از منظر اسلام.....	۳۹
طرح‌های پژوهشی.....	۴۰
پذیرش و ارائه مقاله در همایش‌های ملی.....	۴۰
نشست‌ها.....	۴۱
کرسی‌ها.....	۴۷
همکاری با مراکز علمی.....	۵۰
برگزاری دوره‌های آموزشی.....	۵۰
التعریف بقسم فقه المجتمع والثقافة.....	۵۱
THE JURISPRUDENCE OF SOCIETY AND CULTURE	54

فقه و فقه اجتماعی در کلام بزرگان

امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ

«فقه، تئوری واقعی و کامل ادارهٔ انسان از

گهواره تا گور است.»

(صحیفهٔ امام خمینی، ج ۲۱، ص ۲۸۹)

مقام معظم رهبری حفظه الله

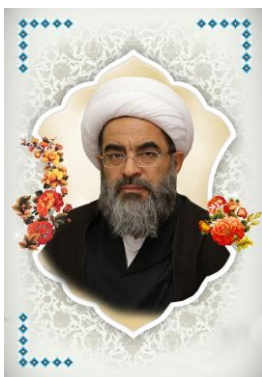

«خوشبختانه این کار - [یعنی] فقه‌های تخصصی - در قم شروع شده؛ البته در مورد فقه حرف خیلی زیاد است. فقه خیلی اهمیت دارد؛ یک عده‌ای خیال می‌کنند فقه، چون اسمش فروع دین است یعنی کارهای فرعی؛ نخیر، فقه استخوان‌بندی و در واقع ستون فقرات زندگی اجتماعی است؛ فقه این است.» (۱۳۹۸/۲/۱۸)

«امام بزرگوار، فقه شیعه را از دورانی که خود در تبعید بود، به سمت فقه اجتماعی و فقه حکومتی و فقهی که می‌خواهد نظام زندگی ملت‌ها را اداره کند و باید پاسخگوی مسائل کوچک و بزرگ ملت‌ها باشد، کشاند.»
(بیانات در مراسم هشتمین سالگرد رحلت امام خمینی رحمه الله ۱۳۷۶/۰۳/۱۴)^۱

1. <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=42516>

آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی

❁ «مرحوم والد ما می‌فرمود هدف اصلی من از تأسیس مرکز فقهی این است که واقعاً به این نظام مقدس خدمتی کنیم، نیروهایی قوی برای آینده این نظام تربیت شوند، فقهای آشنای به زمان، فقهایی که دین را دین جامع بدانند نه دین فردی! فقهایی که حوادث مهم دنیا برای آنها موضوعیت داشته باشد.»
(بیانات معظم له در آغاز سال تحصیلی ۱۳۹۶/۰۶/۲۲)^۱

❁ «عده‌ای می‌گویند فقه اجتماعی یعنی چه؟ اگر دستوراتی که دین برای جامعه و اجتماع دارد را در یک کفه ترازو، و احکام فردی و عبادات خاصه را در کفه‌ی دیگر قرار دهیم، مسلّم سنگینی بُعد اجتماعی اسلام قابل مقایسه با ابعاد فردی آن نیست. اگر دین، ابعاد اجتماعی دارد، پس باید فقه اجتماعی هم داشته باشیم، نمی‌شود بگوئیم دین، ابعاد اجتماعی دارد، اما فقه اجتماعی نداریم!»
(بیانات معظم له در جشن میلاد حضرت زهرا (علیها السلام) در تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱۴)^۲

1. <https://fazellankarani.com/persian/news/20719/>

2. <https://fazellankarani.com/persian/lecture/23496/>

مقدمه

مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام از بزرگترین و گسترده‌ترین نهادهای آموزشی و پژوهشی حوزه‌های علمیه است که با دارا بودن شعبه‌های متعدّد در کشورهای جهان به عنوان یک نهاد علمی بین‌المللی، جایگاهی ویژه در حوزه پژوهش‌های تخصصی با رویکرد بومی‌سازی دارد و براساس قرآن، سنت و مکتب اهل بیت علیهم السلام رسالت خویش را در گستره جهانی انجام می‌دهد. تأسیس واحدهای پژوهشی به موازات واحدهای آموزشی یکی از سیاست‌های کلان این مرکز است که هسته اصلی فعالیت‌های تخصصی در حوزه علوم انسانی برعهده گروه‌های پژوهشی می‌باشد.

این مرکز با هدف توسعه و بالندگی فقه راستین تشیع و پاسخ‌گویی به نیازهای فقهی زمان، در سال ۱۳۷۶ در شهر مقدّس قم و به همت مرجع عالی‌قدر مرحوم حضرت آیت الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله تأسیس شد. معظّم‌له در زمان حیات خود به جهت سنگینی بار مرجعیت، ریاست مرکز را به فرزند شایسته، مدیر و مدبّر خود حضرت آیت‌الله حاج شیخ محمّد جواد فاضل لنکرانی (دامت افاضاته) که از فقها و اساتید بنام دروس خارج حوزه علمیه قم به‌شمار می‌آیند، واگذار نمودند و در وصیت خود نیز بر ادامه فعالیت‌های مرکز فقهی تحت اشراف معظّم‌له تأکید فرموده‌اند.

یکی از گروه‌های فعال در مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، گروه فقه جامعه و

فرهنگ (فقه اجتماعی) است. فقه جامعه و فرهنگ، یک دانش فقهی است که با رویکرد اجتماعی به مسائل مربوط به جامعه و فرهنگ می‌پردازد. به عبارت دیگر دانشی است که به استنباط احکام اجتماعی از ادله تفصیلی می‌پردازد و احکام فقهی در حوزه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی را تبیین می‌کند. یکی از مهم‌ترین نیازها و مشکلات مطرح در این حوزه، موضوع‌شناسی است؛ از این رو، پژوهشگران در این گرایش فقهی، نخست باید توانایی قابل اطمینانی در موضوع‌شناسی مسائل مختلف اجتماعی پیدا کنند، تا به شکل علمی و دقیق بتوانند به استنباط احکام جامعه با رویکرد اجتماعی از منابع اصیل شریعت بپردازند.

تاریخچه تأسیس گروه فقه جامعه و فرهنگ

گروه فقه جامعه و فرهنگ، در سال ۱۳۹۰ با تدبیر رئیس محترم مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام) حضرت آیت‌الله حاج شیخ محمدجواد فاضل لنکرانی - دام‌ظله - و پیگیری‌های معاون پژوهش آن زمان، جناب آقای دکتر محمد مهدی مقدادی تشکیل شد و جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد باقر ربانی به‌عنوان مدیر این گروه انتخاب شد. در ابتدا این گروه با عنوان گروه پژوهشی فقه اجتماعی کار علمی خود را آغاز نمود و در سال ۱۳۹۸ به گروه فقه جامعه و فرهنگ تغییر کرد. رسالت اصلی این گروه، تبیین تحقیقات بنیادی و زیربنایی در ساحت مسائل فرهنگی - اجتماعی است؛ به‌گونه‌ای که مرجعیت علمی این گروه به‌عنوان یک راهبرد کلی، راه‌گشا و پاسخ‌گوی نیازهای جامعه علمی باشد.

گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، افزون بر برگزاری کرسی‌های ترویجی، نشست‌های تخصصی و انتشار مقالات علمی - پژوهشی، به تدوین کتاب‌های متعددی، همچون مجموعه مصاحبه‌های فقه اجتماعی، فقه و جامعه، درآمدی بر فقه اجتماعی و ظرفیت‌های فقهی - اصولی در تدوین و توسعه فقه اجتماعی پرداخته است.

ضرورت تشکیل گروه

تخصّصی شدن علوم، پیشرفت علوم میان‌رشته‌ای، گسترش بی‌سابقه مسائل نوپدید در حوزه اجتماعی و فرهنگی و ایجاد پرسش‌های فقهی فراوان در این عرصه؛ نیاز شدید جامعه علمی به تبیین احکام اجتماعی در چهارچوب تحولات علوم و شیوه‌های نوین و تکالیف سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی و فرهنگی؛ همه و همه ایجاد گروه پژوهشی - تخصّصی به‌ویژه در حوزه مسائل مربوط به جامعه و فرهنگ را ضروری می‌سازد.

اهداف و سیاست‌های گروه

شناخت نسبت به حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی و تحقیق و تحلیل فقهی موضوعات آن؛ تربیت محقق و فقیه در خصوص فقه جامعه و فرهنگ؛ تربیت مدرّس برای مقاطع تحصیلی عالی؛ تولید و گسترش مرزهای دانش؛ کاربردی کردن فقه به منظور طراح‌ی نظام اجتماعی و نظام‌سازی بر پایه فقه اسلامی؛ ترویج و دفاع علمی از فقه اهل بیت علیهم‌السلام و پاسخ‌گویی به مسائل نوپدید؛ از سیاست‌های این گروه می‌باشد. به عبارتی مهم‌ترین اهداف تشکیل گروه عبارتند از:

- ◀ تحقیق مرجعیت علمی مرکز فقهی ائمّه اطهار علیهم‌السلام در حوزه فقه جامعه و فرهنگ؛
- ◀ توسعه، تعمیق و گسترش پژوهش‌ها و تولید علم و نظریه‌پردازی با رویکرد ملی و بین‌المللی در حوزه فقه جامعه و فرهنگ؛
- ◀ توانمندسازی، ارتقای کیفیت و ساماندهی و هم‌افزایی ظرفیت‌ها و توانایی‌های پژوهشی مرکز در ساحت فقه جامعه و فرهنگ؛
- ◀ شکوفایی استعداد‌های پژوهشگران مرکز در زمینه فقه جامعه و فرهنگ؛
- ◀ دستیابی به تولیدات علمی و تعمیق و تبیین مقالات، کتاب‌ها و نشست‌های علمی و تخصّصی در حوزه فقه جامعه و فرهنگ.

چشم انداز گروه

- « برنامه‌ریزی و انجام فعالیت‌های پژوهشی در راستای تحقق مرجعیت علمی بیشتر و فراتر مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام در حوزه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « تولید مقالات و نشریات علمی، همانند دو فصلنامه علمی در زمینه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « ایجاد زیر ساخت‌ها و فراهم آوردن منابع درسی و درسنامه‌های فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « رصد و پاسخ‌گویی به نیاز جامعه در عرصه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « ایجاد الگوی اسلامی - فقهی برای سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی؛
 - « تشکیل مدرسه تخصصی فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « انجام طرح‌های پژوهشی؛ تألیف، ترجمه و بازتولید آثار فاخر در حوزه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « برگزاری نشست‌ها، کرسی‌ها و نشست‌های علمی تخصصی و کارگاه‌های دانش‌افزایی و دوره‌های آموزشی؛
 - « پاسخ به نیازهای علمی در ساحت فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « جهت‌دهی و انتشار رساله‌های فاخر در حوزه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « تعامل و همکاری و ایجاد تفاهم‌نامه با سایر مراکز علمی - پژوهشی در زمینه فقه جامعه و فرهنگ؛
 - « پیشروی در عرصه گفتمان فقه جامعه و فرهنگ در سطح ملی و بین‌المللی؛
 - « ارتباط آموزش و ایجاد دوره‌های آموزشی فقهی برای فضلا و طلاب محترم.
- در پایان سزاوار است از حمایت‌ها و راهنمایی‌های رئیس معظم مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام حضرت آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی دامت برکاته، مدیر محترم مرکز، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا فاضل کاشانی و مدیر گروه پژوهشی فقه

جامعه و فرهنگ، حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد باقر ربانی که فعالیت‌های گروه حاصل زحمات ایشان است سپاسگزاری نموده و برای روح مرجع فقید حضرت آیت الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله علو درجات را مسئلت نمایم.

معاون پژوهش مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

معرفی گروه فقه جامعه و فرهنگ

این گروه تخصصی با عنایت رئیس محترم مرکز فقهی انمه اطهار علیهم السلام، حضرت آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی در سال ۱۳۹۰ تأسیس شد و برای تولید ادبیات و مفهوم شناسی فقه اجتماعی با برخی از اساتید و مجتهدان حوزه علمیه قم مصاحبه‌ای صورت گرفت و در همین راستا به برگزاری نشست‌های علمی و کرسی‌های ترویجی در موضوعات متنوع فقه جامعه و فرهنگ پرداخته شد. فقه اجتماعی دانشی فقهی است که با رویکرد اجتماعی به مسائل می‌نگرد و موضوع آن جامعه می‌باشد و غایت آن هم نظام سازی است. فقه اجتماعی می‌تواند حوزه‌های مختلفی را تحت پوشش خود قرار دهد، که مهمترین این حوزه‌ها عبارتند از:

- ◀ فقه جامعه و فرهنگ
- ◀ فقه روابط اجتماعی
- ◀ فقه حکومت
- ◀ فقه مقاومت
- ◀ فقه محیط زیست
- ◀ فقه تفریح، شادی و گردشگری
- ◀ فقه مدیریت شهری، شهر سازی و مدیریت
- ◀ فقه هنر و رسانه

در این میان آنچه که در گروه مورد توجه و تأکید است، فقه جامعه و فرهنگ و روابط اجتماعی است. هرچند که در گروه به حوزه‌های دیگر مطرح شده پرداخته نمی‌شود، اما به نظر می‌رسد برای اظهار نظر دقیق درباره آن موضوعات باید بر اساس رویکرد اجتماعی به موضوع نگاه شود. بدیهی است یک موضوع می‌تواند بر اساس رویکرد اجتماعی، حکمی متفاوت از حکم فقه فردی داشته باشد.

اهداف (کوتاه مدت، بلند مدت)

عالی‌ترین هدف برای گروه فقه جامعه و فرهنگ، نظام‌سازی و ایجاد الگو در حوزه فقه اجتماعی است. نظام‌سازی به عنوان ایجاد یک الگوی جامع که در حوزه‌های مختلف جریان داشته باشد. بنابراین برای دستیابی به این هدف، نیازمند به تحقق دو موضوع هستیم.

اول: تولید ادبیات در حوزه فقه اجتماعی

برای دستیابی به این هدف، دو دسته اهداف در نظر گرفته شده است:

الف) اهداف کوتاه مدت

۱. شکل‌گیری شورای مشورتی از اساتید این حوزه؛
۲. ایجاد سرفصل گروه؛
۳. انجام مصاحبه با اساتید مطرح در این حوزه؛
۴. برگزاری نشست‌ها و کرسی‌های ترویجی؛
۵. تهیه مقالات پژوهشی.

ب) اهداف بلند مدت

- ◀ تهیه کتاب در مورد آیات فقه اجتماعی قرآن کریم؛
- ◀ تهیه کتاب در مورد قواعد فقه اجتماعی؛
- ◀ تهیه کتاب در مورد قواعد اصولی فقه اجتماعی؛
- ◀ تهیه کتاب در مورد مسائل اجتماعی و پاسخ‌های فقهی به آن؛
- ◀ ایجاد نشریه تخصصی فقه اجتماعی با بررسی نیازهای روز.

دوم: تربیت فقیه اجتماعی

برای دستیابی به این هدف، دو دسته اهداف در نظر گرفته شده است:

الف) اهداف کوتاه مدت

- ◀ معرفی فقه اجتماعی به عنوان یک دانش به طلاب و فضایی حوزه علمیه؛
- ◀ همکاری با نشریات مرکز جهت ارائه برخی چالش‌های مسائل مربوط به حوزه‌های فقه اجتماعی؛
- ◀ همکاری با معاونت آموزش جهت ارائه موضوعات پایان نامه به طلاب سطح سوم و چهارم؛
- ◀ جذب و همکاری با طلابی که در این حوزه پژوهش و یا مطالعاتی داشته‌اند.

ب) اهداف بلند مدت

- ◀ ایجاد کارگروه‌های مسائل مربوط به حوزه‌های فقه اجتماعی؛
- ◀ جذب طلاب سطح ۴ با دو سال سابقه درس خارج.

اعضاء مشورتی گروه فقه جامعه و فرهنگ

- ◀ حجت الاسلام والمسلمین دکتر شمس الله مریجی؛
- ◀ حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن خیری؛
- ◀ حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن غفاری فر؛
- ◀ حجت الاسلام والمسلمین دکتر نصرالله آقاجانی؛
- ◀ حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد رضا ضمیری (عضو سابق).

مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد باقر ربانی

دبیر گروه

حجت الاسلام والمسلمین سعید فاقدی

**دیدار اعضای مشورتی گروه فقه جامعه و فرهنگ
با رئیس مرکز فقهی ائمه اطهار علیه السلام**

در تاریخ ۹۹/۱۰/۲۹ جلسه شورای علمی گروه فقه جامعه و فرهنگ متشکل از اساتید محترم حجج اسلام دکتر خیری، دکتر غفاری فر، دکتر ضمیری و دکتر ربانی و دکتر حسینی گرگانی معاون پژوهش در حضور رئیس معظم مرکز فقهی ائمه اطهار علیه السلام حضرت آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی (زید عزه) برگزار گردید.

ایشان در ابتدای سخنان خود ضمن تشکر از حضور و سخنان اعضای شورای علمی گروه، درباره اهمیت تولید علم در حوزه‌ها فرمودند: در این زمانه حوزه باید به دنبال تولید علم باشد. مسئولیت اصلی حوزه تولید علم است. باید از دل همین متون و سرمایه‌هایی که داریم علم تولید شود.

ایشان در ادامه فرمودند: جامعه شناسی، کلام و روانشناسی که الان در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود غربی است. یک بحث این است که ما اینها را با حوزه دین مقارنه کنیم. اما بحث دیگر آن است که ما به دنبال استخراج فقه اجتماعی باشیم؛ یعنی در همین چهارچوب اجتهادی و قواعد اصولی که داریم، در اجتماع، اندیشه‌ای را ایجاد و پایه گذاری کنیم.

رئیس محترم مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام) درباره اهمیت موضوع فقه اجتماعی فرمودند: با اضافه شدن فقه اجتماعی، موضوع فقه عوض شده است. دیگر نمی‌توانیم بگوییم رفتارهای یک مکلف، موضوع فقه است.

این مجموعه (مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام)) به دنبال این است که بگوید اصلاً اهمیت اجتماعیات در فقه به مراتب از فردیاتش بالاتر است و اصلاً قابل مقایسه با فردیات نیست. فقه بیشتر از اینکه بخواهد تکلیف نماز و روزه شخصی یک فرد را حل کند، می‌خواهد مسائل اجتماعی را حل کند.

من معتقدم اگر ما واقعاً به خود دین نگاه اجتماعی کنیم، اتفاق مهمی رخ می‌دهد. وقتی با دید اجتماعی به دین نگاه می‌کنیم، آدم می‌فهمد که تا به حال نفهمیده دین یعنی چه؟ واقعاً ما نفهمیدیم دین یعنی چه؟ دینی که خداوند تبارک و تعالی بهترین افراد خود را ارسال کردند به عنوان رسولان، بهترین کتاب‌ها، قوی‌ترین کتاب‌ها را نازل کردند، تنها

برای این است که یک انسان، دو رکعت نماز بخواند و صدقه‌ای بدهد و زکات بدهد. در عین حال آن چیزی که مربوط به اجتماع است را توجهی نکرده است! ایشان درباره مسیر پیشروی استخراج فقه اجتماعی فرمودند: ما به دنبال احیای فقه اجتماعی هستیم؛ احیایی که به معنای واقعی کلمه باشد. من معتقدم درون فقه ما، فقه اجتماعی وجود دارد. همان طور که فقه سیاسی و فقه پزشکی درونش وجود دارد. باید این فقه متشعب به شعبه‌های زیاد بشود، و از این ظاهر واحدی که دارد قطعاً باید خارج شود.

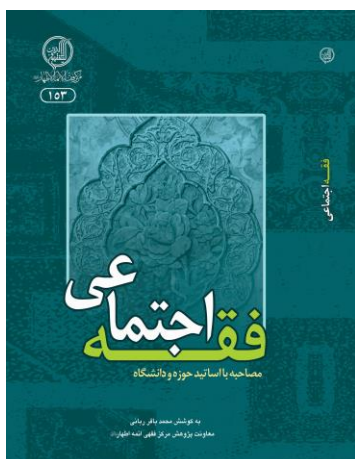
معظم له در ادامه فرمودند: از دل فقه باید این مسائل اجتماعی استخراج شود. در فقه وفای به وعده واجب نیست؛ اما در اجتماع اگر مسئولی وعده داد و اگر مردم وعده‌ای دادند تحت عنوان دیگری می‌رود و خلف وعده در نگاه فقه اجتماعی جایز نیست یا قاعده غرور که در فقه اجتماعی کاربرد دارد.

دانشی به نام فقه اجتماعی داریم و اجتماعیات در فقه از فردیات آن بیشتر است. فقه بیش از مسائل فردی، بدنبال حل مسائل اجتماعی است. تا حدی ابعاد فقه اجتماعی روشن شده ولی باید آیات فقه اجتماعی استخراج شود، قواعد فقه اجتماعی استخراج شود، مباحث اصولی مربوط به فقه اجتماعی استخراج شود. به عنوان نمونه در حقوق شهروندی آیا ایمان و کفر دخیل است؟ بحث دریافت رایانه یک بحث فقهی است. آیا جایز است؟ کنترل جمعیت یک بحث جامعه‌شناسی است که باید اینها را فقه پاسخ دهد.

منشورات گروه فقه جامعه و فرهنگ

الف) کتاب

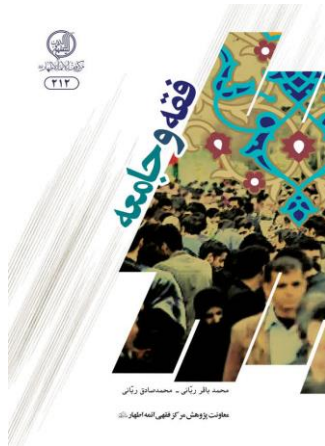

۱. اولین اثر در عرصه فقه اجتماعی، کتاب "مجموعه مصاحبه‌های فقه اجتماعی" است که در سال ۱۳۹۳ به کوشش محمد باقر ربانی به چاپ رسید.

چکیده

این کتاب اولین کتاب در حوزه مباحث فقه اجتماعی است که از مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام در سال ۱۳۹۳ منتشر شده که با

اساتید و بزرگانی نظیر آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی، آیت الله محسن اراکی، آیت الله محمد قاضی، استاد احمد عابدی و برخی از اساتید دانشگاه درباره ماهیت فقه اجتماعی و اقسام آن و علل عدم رشد فقه اجتماعی و... مصاحبه به عمل آمده است.

۲. دومین اثر با عنوان "فقه و جامعه"

توسط محمد باقر ربانی و محمد صادق ربانی در سال ۱۳۹۶ به زیور چاپ آراسته و در سال ۱۳۹۸ به چاپ دوم رسید.

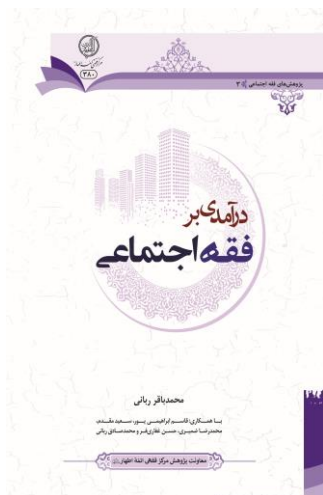
چکیده

پرداختن به دانش فقه در حوزه فردی، از گذشته میان فقهاء و اندیشمندان اسلامی وجود داشته است، اما پرداختن به دانش فقهی در

حوزه مسائل اجتماعی با رویکرد اجتماعی و با نگاه اجتهادی، سابقه طولانی ندارد. بنابراین، در دنیای معاصر توجه به اینگونه مسائل، با رویکرد اجتماعی ضروری به نظر می‌آید.

با توجه به شرایط عصر حاضر، پرداختن به «فقه اجتماعی» به عنوان یک دانش فقهی یا یکی از دانش‌های میان رشته‌ای، به معنای فهم تکالیف مکلفان در عرصه اجتماع، از اهمیت و ضرورت دو چندان برخوردار است، زیرا تنها دانشی است که به بررسی احکام مرتبط با جامعه، رفتارها و روابط میان آحاد جامعه با خویشتن و حاکمان و عرصه اجتماع جهانی، از منظر فقهی می‌پردازد.

کتاب ارزشمند «فقه و جامعه» با تلاشی ستودنی، به تبیین و ساماندهی مباحث مورد نیاز عنایت نموده و با پرداختن به مباحثی، همچون تعامل فقه و جامعه، مفهوم فقه اجتماعی، روش‌شناسی و مبانی آن، اصول حاکم بر فقه اجتماعی، معرفی مسائل عمده آن، قواعد فقهی مرتبط با فقه اجتماعی و نظام‌سازی در آن، پرداخته و تحقیقی جامع و کامل در این زمینه، تقدیم پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه نموده است.

۳. سومین اثر در عرصه فقه اجتماعی با عنوان "درآمدی بر فقه اجتماعی" در سال ۱۴۰۰ به همت حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد باقر ربانی و با همکاری اساتید محترم آقایان: قاسم ابراهیمی پور، سعید مقدم، محمدرضا ضمیری، حسن غفاری فر و محمد صادق ربانی به چاپ رسید.

چکیده

دانش فقه از جمله علوم هنجاری و تجویزی

است که به منظور تنظیم رفتارهای فردی و اجتماعی از کتاب، سنت، عقل و اجماع بهره‌مند می‌شود. این دانش که محصول سال‌ها تلاش فقهاست، مراحل و ادوار مختلفی را طی نموده تا در عصر حاضر بدین شکل منظم، مورد استفاده قرار گرفته است.

فقه موجود با توجه به شرایط و عوامل مختلفی از جمله دور بودن فقها از مناصب حکومتی و مرجعیت علمی تا مرجعیت سیاسی فقها در قرون مختلف، بیشتر با رویکرد فردی تنظیم شده و ابواب آن بر این اساس شکل گرفته است. اگر چه مباحث اجتماعی و حکومتی در مباحث فقهی آنها موجود است؛ اما با شکل‌گیری انقلاب اسلامی و نیازهای قرن حاضر و پاسخگو بودن فقه جواهری، ضرورت دارد که این نیازها با رویکردی اجتماعی مورد توجه فقها قرار گیرد و بر این اساس پاسخ‌های مناسب با شرایط اجتماعی و با همان روش اجتهاد جواهری صورت پذیرد.

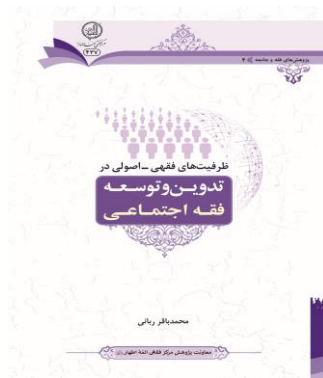
با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و ضرورت نظام‌سازی در عرصه‌های

فقه اجتماعی؛ می‌بایست رویکرد اجتماعی به فقه، اصول و مباحث مربوط به تفقه با نگاه اجتماعی بیشتر مورد توجه جامعه علمی و حوزوی قرار گیرد تا زمینه تمدن نوین اسلامی فراهم گردد.

امروزه برای به چالش کشیدن تمدن غرب و رسیدن به تمدن اسلامی، چاره‌ای جز نظام‌سازی در حوزه‌های فقه اجتماعی نظیر فقه فرهنگ و روابط اجتماعی، فقه مدیریت شهری، شهرسازی و معماری، فقه رسانه و هنر، فقه محیط زیست، فقه حکومتی و ... نداریم و برای رسیدن به این هدف، چاره‌ای جز رویکرد اجتماعی به مباحث و ابواب فقهی و تأسیس ابوابی جدید نداریم.

با توجه به اینکه یک اثر مستقل و منسجم در زمینه فقه اجتماعی و تأثیر جامعه و زمینه‌های اجتماعی بر فقه و مباحث مربوطه به آن وجود نداشت، تدوین یک کتاب مستقل لازم به نظر می‌رسید.

از این رو با توجه به اینکه تولید ادبیات در زمینه مباحث مربوط به فقه اجتماعی از وظایف جامعه علمی و حوزوی به‌شمار می‌رود، این کتاب برای توسعه مباحث مربوط به چیستی فقه اجتماعی، بیان مؤلفه‌های تفقه با رویکرد اجتماعی و تعامل فقه و جامعه مباحثی را مورد بررسی قرار داده است.

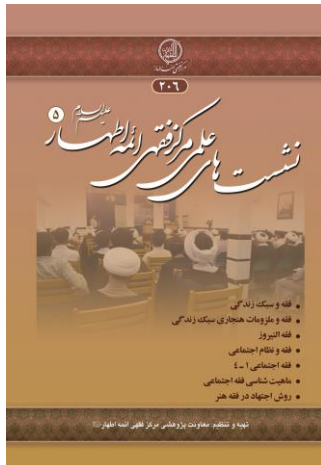
۴. چهارمین اثر در عرصه فقه اجتماعی با عنوان "ظرفیت‌های فقهی - اصولی در تدوین و توسعه فقه اجتماعی" توسط مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد باقر ربانی در سال ۱۴۰۲ به زیور چاپ آراسته گردید.

چکیده

کتاب ظرفیت‌های فقهی - اصولی در تدوین و توسعه فقه اجتماعی از جمله آثاری است که در راستای توسعه مفاهیم فقه اجتماعی تدوین شده است. این اثر به بررسی موضوع‌شناسی، روش‌شناسی فقه اجتماعی پرداخته و در ادامه به آیات و روایات مربوط به فقه اجتماعی و نیز قواعد فقه اجتماعی پرداخته است. این کتاب به بیان ظرفیت‌های فقهی و اصولی برای توسعه و تدوین فقه اجتماعی اشاره نموده و مفاهیمی، نظیر مذاق شریعت، خطابات قانونیه، حجیت ظن در موضوعات، منطقه الفراغ و توجه به فضای صدور و مطالبی مطرح نموده است. البته این اثر با یک نگاه معرفتی درجه دو به این موضوع پرداخته و هر کدام از این مباحث ظرفیت رساله‌های دکتری و سطح چهار حوزه علمیه را داراست.

۵. پنجمین اثر در زمینه فقه اجتماعی، کتاب "نشست‌های علمی مرکز فقهی ائمه اطهار^{علیهم‌السلام}"، شماره ۵ است.

این کتاب حاوی نشست‌های علمی با موضوعات: روش اجتهاد در فقه هنر، فقه و سبک زندگی، فقه النیروز، فقه و ملزومات هنجاری سبک زندگی، فقه و نظام اجتماعی، ماهیت فقه اجتماعی می‌باشد که در مرکز فقهی ائمه اطهار^{علیهم‌السلام} برگزار گردیده است.

ب) مقالات (شامل مقالات داخل و خارج از مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام)

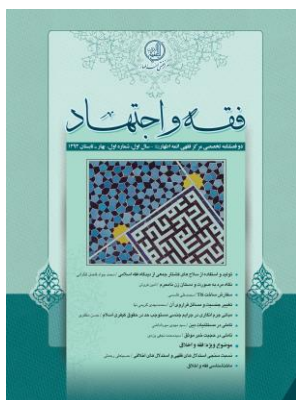
۱. موضوع‌های نو پیدا در فقه اجتماعی

نویسنده: محمد باقر ربانی

مجله: فقه و اجتهاد شماره ۱

سال: ۱۳۹۳

چکیده

حوزه‌های علمیه و فرهیختگان، در راستای تولید علم و بررسی مسائل و موضوع‌های نوپیدای فقهی نقشی به سزا دارند. نخستین گام برای وصول به چنین مقصودی، شناخت موضوع‌ها و سؤال‌هایی است که در هریک از عرصه‌های زندگی انسان در زمان ما مطرح شده است.

زندگی اجتماعی با همه گستردگی خود یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی است که پرسش‌ها و

مباحث مطرح در آن در انتظار گام‌های اهالی تحقیق و پژوهش است. از این رو در این نوشتار برخی از موضوعات مربوط به فقه اجتماعی که نیازمند تحقیق و بررسی است معرفی می‌شود.

۲. فقه اجتماعی و بایسته‌های روش‌شناسانه آن

(با تأکید بر اندیشه‌های آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی)

نویسنده: محمد باقر ربانی
مجله: فقه و اجتهاد شماره ۴
سال: ۱۳۹۴

چکیده

دانش فقه از جمله دانش‌هایی است که به بررسی هنجارهای فردی و اجتماعی می‌پردازد. در گذشته بررسی هنجارهای فردی در میان فقهای ما مطرح بوده اما بررسی هنجارهای اجتماعی با رویکرد اجتماعی از جمله مباحثی است که در عصر حاضر باید مورد تفقه فقهاء قرار گیرد.

فقه اجتماعی، فقهی است که مسائل و

هنجارهای اجتماعی را با رویکرد اجتماعی مورد بررسی اجتهادی قرار می‌دهد. فقه حکومتی، فقه رسانه و ارتباطات، فقه هنر، فقه شهرسازی و فقه تربیتی، زیر مجموعه‌های فقه اجتماعی به شمار می‌آید. در این نوشتار ابتدا به بررسی مفهوم شناسی فقه اجتماعی و سپس به بررسی روش شناسی فقه اجتماعی با تأکید بر اندیشه‌های آیت الله محمدجواد فاضل لنکرانی پرداخته شده و بررسی جایگاه عقل، نقش حاکم اسلامی، قواعد فقهیه در فقه اجتماعی و رابطه مقاصد الشریعه با فقه اجتماعی، مورد پژوهش قرار گرفته است.

۳. ظرفیت‌های مکتب فقهی امام خمینی در تولید فقه اجتماعی

نویسنده: محمد باقر ربانی

مجله پژوهشی: فقه و اجتهاد شماره ۱۵

سال: بهار و تابستان ۱۴۰۰

چکیده

فقه اجتماعی از جمله دانش‌های تخصصی و مضافی است که امروزه در جامعه نخبگانی و حوزه علمیه مورد توجه قرار گرفته و در تبیین و چپستی آن در گام‌های آغازین این دانش قرار داریم. این دانش که به بررسی موضوعات فقهی با رویکرد اجتماعی می‌پردازد، ظرفیت مناسبی برای پاسخ‌گویی به نیازهای جدید جامعه دینی با روش فقه جواهری به شمار می‌آید. از سویی با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران و

ایجاد تمدن نوین اسلامی، ضرورت دارد رویکرد اجتماعی به مسائل فقهی مطرح شود تا زمینه نظام‌سازی در عرصه‌های اجتماعی فراهم گردد؛ از سوی دیگر با ایجاد نظام‌سازی فقهی، زمینه به چالش کشیده شدن نظام‌های غربی و تمدن غربی نیز فراهم می‌شود. در میان مکاتب فقهی، مکتب فقهی امام خمینی با توجه به پرنسب بودن مباحث و موضوعاتی، همچون روش تجميع ظنون، عرف، قاعده لاضرر، نقش حاکم اسلامی و خطابات قانونیه، ظرفیت مناسبی برای تولید فقه اجتماعی دارد و در این نوشتار از روش توصیفی و کتابخانه‌ای به بیان ظرفیت‌های مکتب فقهی امام خمینی در تولید فقه اجتماعی اشاره خواهد شد.

۴. تحلیل جامعه‌شناختی ادوار علم فقه

نویسنده: قاسم ابراهیمی پور
مجله پژوهشی: فقه و اجتهاد شماره ۱۶
سال: پاییز و زمستان ۱۴۰۰

چکیده

عوامل رشد و افول فقه در طول تاریخ، مسئله‌ای است که در این پژوهش با رویکرد روش‌شناسی بنیادین و روش تحلیل محتوا بررسی شده است. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، به این نتیجه رسیده که فقه با ظرفیت‌های راهبردی در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌تواند شرایط را به نفع خود تغییر دهد و بستر رشد خود را فراهم کند. البته

حضور و تعامل کلام و فلسفه با فقه از جهت تأمین مبانی، روحیه تکلیف‌گرایی فقها به عنوان عامل فردی، رونق فقه اهل سنت به عنوان رقیب علمی و نظام آموزشی تعاملی با تقسیم کار مناسب، از دیگر عوامل رشد فقه بوده است.

۵. روش‌شناسی فقه اجتماعی از دوره تأسیس تا دوره تثبیت

نویسنده: محمد باقر ربانی / قاسم ابراهیمی پور
مجله پژوهشی: معرفت فرهنگی اجتماعی شماره ۳۱
سال: ۱۳۹۶

چکیده

انزوای سیاسی تشیع در بسیاری از مقاطع تاریخی، اغلب فقه شیعی را به اتخاذ رویکرد فردی سوق داده است؛ اما برخی از دوره‌های تاریخی، حمایت حکومت‌ها از مذهب تشیع، یا دستیابی تشیع به قدرت و حکومت، تحولاتی را در علم فقه به دنبال داشته است. اتخاذ رویکرد اجتماعی تحت عنوان «فقه اجتماعی» یا «فقه الاجتماع» از آن جمله است. در این

مقاله برآنیم تا مبادی معرفتی و غیر معرفتی فقه اجتماعی شیعی را از دوران صفویه تا دوره معاصر، با روش تحلیلی مورد بررسی روش شناختی قرار دهیم.

این بررسی نشان می‌دهد که ویژگی‌های فردی، فقهایی، مثل محقق کرکی، میرزای شیرازی، مرحوم نائینی، شهید صدر و امام خمینی علیه السلام، در بستر اجتماعی سیاسی مناسب، فقه را به سمت توجه به مبانی معرفتی ویژه‌ای، از جمله نقش زمان و مکان، مصلحت، مقاصد، نظر کارشناسان، تاریخ اسلام و روایات غیرفقهی، در فرایند اجتهاد سوق داده است که محصول آن، اتخاذ رویکرد اجتماعی در فقه و تأسیس، تثبیت و تکامل فقه اجتماعی است. انزوای سیاسی تشیع در بسیاری از مقاطع تاریخی، اغلب فقه شیعی را به اتخاذ رویکرد فردی سوق داده است.

اما برخی از دوره‌های تاریخی، حمایت حکومت‌ها از مذهب تشیع، یا دستیابی تشیع به قدرت و حکومت، تحولاتی را در علم فقه به دنبال داشته است. اتخاذ رویکرد اجتماعی تحت عنوان «فقه اجتماعی» یا «فقه الاجتماع» از آن جمله است. در این مقاله برآنیم تا مبادی معرفتی و غیرمعرفتی فقه اجتماعی شیعی را از دوران صفویه تا دوره معاصر، با روش تحلیلی مورد بررسی روش‌شناختی قرار دهیم. این بررسی نشان می‌دهد که ویژگی‌های فردی، فقهایی، مثل محقق کرکی، میرزای شیرازی، مرحوم نائینی، شهید صدر و امام خمینی علیه السلام در بستر اجتماعی سیاسی مناسب، فقه را به سمت توجه به مبانی معرفتی ویژه‌ای، از جمله نقش زمان و مکان، مصلحت، مقاصد، نظر کارشناسان، تاریخ اسلام و روایات غیرفقهی، در فرایند اجتهاد سوق داده است که محصول آن، اتخاذ رویکرد اجتماعی در فقه و تأسیس، تثبیت و تکامل فقه اجتماعی است.

۶. تأثیر جامعه بر فقه با تأکید بر آرای امام خمینی

نویسنده: محمد باقر ربانی / محسن میری / حسن غفاری فر

مجله پژوهشی: معرفت فرهنگی اجتماعی شماره ۳۸

سال: ۱۳۹۷

چکیده

فقه به عنوان یک دانش نقلی - وحیانی که متکفل رفتار مکلفان است، به بررسی هنجارهای فردی و اجتماعی می پردازد. البته این دانش، علاوه بر کتاب و سنت، از عقل و اجماع هم استفاده می کند، به علاوه فقه شیعه یک فقه فعال، مطابق با شرایط و زمینه های اجتماعی و تابع زمان و مکان است، از این رو توان پاسخگویی نیازهای متغیر افراد و جوامع را دارد. این تبعیت، به معنای نادیده گرفتن ثبات احکام الهی و عرفی سازی

نیست. بلکه از آنجایی که احکام الهی موضوع محور می باشند، همچنان که استحاله یا رفع مانع یا حصول شرط در مسیر زمان، پدیده ها را یا از وضعیت یک حکم فقهی خارج می کند، یا زیر مجموعه یک حکم فقهی قرار می دهد. از این رو، در موضوعات اجتماعی فهم چنین تغییرات سخت تر شده، منجر به تحجر و تصلب بر ظاهر می شود. پس از انقلاب اسلامی و فعال شدن فقه در عرصه های اجتماعی، ضرورت دارد که تأثیر جامعه بر فقه بررسی شود. اهمیت مکتب فقهی امام خمینی علیه السلام، به این است که ایشان با توجه دادن به عنصر زمان، مکان و مصلحت که عامل تغییر در اجتهادند، به تأثیر شرایط اجتماعی در فهم موضوع، تعیین مصادیق موضوع و احکام فقهی اهتمام داشته اند.

۷. ظرفیت‌های اجتماعی فقه با تأکید بر آرای امام خمینی و آیت الله خوئی

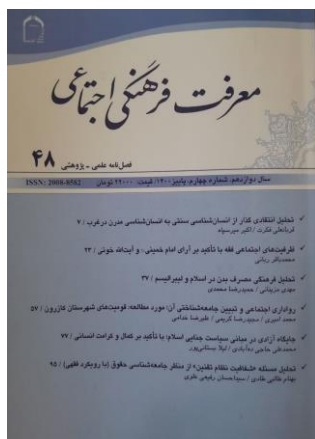
نویسنده: محمد باقر ربانی

مجله پژوهشی: معرفت فرهنگی اجتماعی شماره ۴۸

سال: ۱۴۰۰

چکیده

فقه به عنوان یک دانش نقلی - وحیانی، که متکفل رفتار مکلفان است، به بررسی هنجارهای فردی و اجتماعی می‌پردازد. با توجه به اینکه فقه شیعه، یک فقه فعال، پاسخگوی شرایط و زمینه‌های اجتماعی است و از آنجا که در اسلام احکام، تابع موضوع می‌باشد، با تغییر موضوع، بر اثر تغییر زمانه، احکام آن هم تغییر می‌کند، از این رو این اصطلاح رایج هست که احکام، تابع زمان و مکان است.

در این نوشتار، از روش توصیفی - تحلیلی برای استنتاج و نتیجه‌گیری از پژوهش و با استفاده از روش کتابخانه‌ای، برای گردآوری مطالب به مطالعه ظرفیت‌های احکام اجتماعی فقه می‌پردازد. انقلاب اسلامی ایران و تحولات آن در دوران معاصر، که متأثر از فقه بوده، این ضرورت را ایجاد کرده است که ظرفیت‌های احکام اجتماعی فقه مورد مطالعه و پژوهش قرار گیرد. در میان آراء و نظرات فقها، نظرات فقهی و آرای امام خمینی علیه السلام و آیت الله خوئی، به عنوان فقه‌های مؤثر در جهان اسلام مورد مطالعه و توجه قرار گیرد. از این رو این نوشتار به بیان ظرفیت اجتماعی فقه در ترسیم نظام مدیریتی جامعه، نظام معیشتی جامعه، جامعه‌پذیری فقهی و ایجاد تمدن نوین اسلامی می‌پردازد.

۸. سازو کارهای مواجهه با آسیب‌های اجتماعی از منظر اسلام

نویسنده: محمدباقر ربانی / محمد صادق ربانی

مجله: مطالعات اسلامی آسیب‌های اجتماعی شماره ۲

سال: ۱۳۹۸

چکیده

آسیب‌های اجتماعی ازجمله مسائلی است که در هر جامعه‌ای موجود و وسعت آن منوط به تعریفی است که از آن ارائه شده است. جامعه‌شناسان نظریه‌های زیست‌شناسانه، روان‌شناسانه و جامعه‌شناسانه برای آسیب‌های اجتماعی مطرح کرده‌اند، اما آنچه در این نوشتار مورد توجه قرار گرفته، راه‌های مواجهه با آسیب‌های اجتماعی از منظر اسلام است. آسیب‌شناسی اجتماعی به بررسی و مطالعه

نابسامانی و اختلال و عدم تعادل در کارکردهای مربوط به حیات اجتماعی انسان‌ها می‌پردازد و اصطلاح آسیب‌شناسی از علوم زیست‌شناسی عاریت گرفته شده و در مباحث جامعه‌شناختی با تسامح به کج‌رفتاری اطلاق می‌شود. راهکارهای اسلام برای مبارزه با آسیب‌ها، برخی اجتماعی و برخی اقتصادی است.

مواردی نظیر تقویت جامعه‌پذیری دینی، نظارت اجتماعی، تفریحات سالم و نقش گروه‌های مرجع ازجمله عوامل اجتماعی در کاهش آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود.

هم‌چنین زکات، انفاق، وقف نیز ازجمله عوامل اقتصادی برای کاهش آسیب‌های اجتماعی از منظر اسلام است که در این مقاله با روش توصیفی کتابخانه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرد.

طرح‌های پژوهشی

۱. واکاوی فقهی تشبه به کفار در پوشش‌های نوپدید و نمادین فرهنگ‌های بیگانه (در حال ارزیابی)
مجری: حسین مهدی‌زاده
۲. واکاوی فقهی شأن و منزلت اجتماعی (در حال اجرا)
مجری: عبدالرحمن نجفی عمران و عباسپور
۳. قواعد فقه فرهنگ (در حال اجرا)
مجری: سید محمد طباطبائی

پذیرش و ارائه مقاله در همایش‌های ملی

ردیف	عنوان	موضوع	
۱	سازوکارهای مواجهه با آسیب‌های اجتماعی از منظر اسلام	همایش آسیب‌های اجتماعی	تهران - ۱۴۰۰
۲	افتراقات سبک زندگی اسلامی و غربی	همایش مبانی فقهی گام دوم انقلاب	در حال تدوین مقالات همایش

نشست‌ها

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه الاجتماع (۲)

ارائه دهنده:
آیت الله محسن اراکی
مدرس درس خارج فقه و اصول حوزه علمیه قم

۱۳۹۰/۱۲/۱۷
مرکز فقهی الهی اهدای ۱۳۹۰ - سال امام خمینی

۲. فقه الاجتماع
تاریخ: ۱۳۹۰/۱۲/۱۷
ارائه دهنده: آیت الله اراکی
انتشار: مجموعه مصاحبه‌ها

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه الاجتماع (۱)

ارائه دهنده:
آیت الله محسن اراکی
مدرس درس خارج فقه و اصول حوزه علمیه قم

۱۳۹۰/۹/۳۰
مرکز فقهی الهی اهدای ۱۳۹۰ - سال امام خمینی

۱. فقه الاجتماع
تاریخ: ۱۳۹۰/۹/۳۰
ارائه دهنده: آیت الله اراکی
انتشار: مجموعه مصاحبه‌ها

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه و سبک زندگی (۲)

ارائه دهنده:
دکتر شرف الدین
دبیر:
حجت الاسلام
محمد باقر ربانی

۱۳۹۲/۱۱/۱۲
مرکز فقهی الهی اهدای ۱۳۹۲ - سال امام خمینی

۴. فقه و سبک زندگی
تاریخ: ۱۳۹۲/۱۱/۱۲
ارائه دهنده: دکتر شرف الدین
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه و سبک زندگی (۱)

ارائه دهنده:
دکتر شرف الدین
دبیر:
حجت الاسلام
محمد باقر ربانی

۱۳۹۲/۹/۱۳
مرکز فقهی الهی اهدای ۱۳۹۲ - سال امام خمینی

۳. فقه و سبک زندگی
تاریخ: ۱۳۹۲/۹/۱۳
ارائه دهنده: دکتر شرف الدین
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه اجتماعی (۱)

ارائه دهنده:
استاد عابدی

۱۳۹۳/۷/۲۲
مرکز فقهی الهی امام رضا (ع) - مشهد ۲ - سالن امام خمینی

۶. فقه اجتماعی/نشست اول
تاریخ: ۱۳۹۳/۷/۲۲
ارائه دهنده: استاد عابدی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه النیروز

ارائه دهنده:
آیت الله حسینی خراسانی

دبیر:
حجت الاسلام محمد زرقانی

۱۳۹۳/۶/۱۲
مرکز فقهی الهی امام رضا (ع) - مشهد ۲ - سالن امام خمینی

۵. فقه النیروز
تاریخ: ۱۳۹۳/۶/۱۲
ارائه دهنده: آیت الله حسینی خراسانی
دبیر: حجت الاسلام محمد زرقانی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه اجتماعی (۳)

ارائه دهنده:
استاد عابدی

۱۳۹۳/۸/۴
مرکز فقهی الهی امام رضا (ع) - مشهد ۲ - سالن امام خمینی

۸. فقه اجتماعی/نشست سوم
تاریخ: ۱۳۹۳/۸/۴
ارائه دهنده: استاد عابدی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

فقه اجتماعی (۲)

ارائه دهنده:
استاد عابدی

۱۳۹۳/۷/۲۷
مرکز فقهی الهی امام رضا (ع) - مشهد ۲ - سالن امام خمینی

۷. فقه اجتماعی/نشست دوم
تاریخ: ۱۳۹۳/۷/۲۷
ارائه دهنده: استاد عابدی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

۱۰. فقه اجتماعی / نشست چهارم

تاریخ: ۱۳۹۴/۱/۲۵
ارائه دهنده: استاد عابدی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

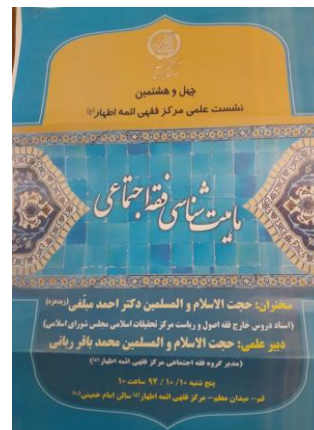
۹. فقه و سبک زندگی / نشست سوم

تاریخ: ۱۳۹۳/۱۰/۲۴
ارائه دهنده: آیت‌الله اراکی
دبیر: حجت‌الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

۱۲. فقه اجتماعی

تاریخ: ۱۳۹۵/۲/۸
ارائه دهنده: آیت‌الله میرباقری
دبیر: حجت‌الاسلام محمدصادق ربانی
انتشار: عدم انتشار

۱۱. ماهیت‌شناسی فقه اجتماعی

تاریخ: ۱۳۹۴/۱۰/۱۰
ارائه دهنده: استاد مبلقی
دبیر: حجت‌الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: نشست‌های علمی ۵

مرکز تخصصی اسلام‌پار (۱۳۹۵)

پناه و پیغمبر شمس علمی تخصصی

با عنوان:

ظرفیت شناسی اصول فقه موجود در فقه اجتماعی

استاد محترم

حضرت آیت الله علی دوست

دبیر علمی

حجت الاسلام والمسلمین محمد باقر ربانی

(مدیر گروه فقه اجتماعی)

سه شنبه ۱۳۹۵/۸/۱۱ ساعت ۱۰ صبح

میدان معلم - مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام)

سالن امام خمینی (ره)

مرکز تخصصی اسلام‌پار (۱۳۹۵)

پناه و پیغمبر شمس علمی تخصصی

با عنوان:

ظرفیت شناسی اصول فقه موجود در فقه اجتماعی

استاد محترم

حضرت آیت الله علی دوست

دبیر علمی

حجت الاسلام والمسلمین محمد باقر ربانی

(مدیر گروه فقه اجتماعی)

سه شنبه ۱۳۹۵/۸/۱۱ ساعت ۱۰ صبح

میدان معلم - مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام)

سالن امام خمینی (ره)

۱۴. فهم اجتماعی نص در فقه اجتماعی

تاریخ: ۱۳۹۷/۱۱/۲۴
ارائه دهنده: آیت الله اراکی
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: عدم انتشار

۱۳. ظرفیت شناسی اصول فقه موجود در فقه اجتماعی

تاریخ: ۱۳۹۵/۸/۱۱
ارائه دهنده: آیت الله علی دوست
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: عدم انتشار

نشست علمی

گروه فقه جامعه و فرهنگ

(۸)

ماهیت فقه فرهنگ و نظام مسائل آن

هم آذینستی فقهیان

ارائه دهنده:

آیت الله محسن اراکی

مدرس درس خارج فقه و اصول حوزه علمیه قم

دبیر علمی:

حجت الاسلام دکتر محمدباقر ربانی

مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام)

چهارشنبه ۱۴۰۱/۱/۲۳ ساعت: ۱۶:۱۵

مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام) - سالن امام خمینی (ره)

لینک وبسایت: www.markazfeghi.com/live

نشست علمی

فقه جامعه و فرهنگ

اصول «فقه اجتماعی»؛ تطبیقات

هم آذینستی فقهیان

ارائه کننده:

حضرت آیت الله ابوالقاسم علی دوست

استاد سطوح عالی حوزه علمیه قم

دبیر علمی:

حجت الاسلام والمسلمین محمدباقر ربانی

مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام)

چهارشنبه ۱۴۰۰/۱۲/۱۷ ساعت: ۱۰:۳۰

مرکز فقهی ائمه اطهار (عجیم السلام) - سالن امام خمینی (ره)

لینک وبسایت: www.markazfeghi.com/live

۱۶. ماهیت فقه فرهنگ و نظام مسائل آن

تاریخ: ۱۴۰۱/۸/۲۳
ارائه دهنده: آیت الله اراکی
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی

۱۵. اصول «فقه اجتماعی»؛ تطبیقات

تاریخ: ۱۴۰۰/۱۲/۱۷
ارائه دهنده: آیت الله علی دوست
دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی
انتشار: عدم انتشار

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ
(۱۱)

فقه

**نقد و بررسی جایگاه
کرامت انسان در استنباط فقهی**

پرواندیس فقه‌پناه

ارائه دهنده: **حجت الاسلام والمسلمین محمد علی خادمی کوشا**
استاد بازرگانه و اصول حوزه علمیه قم

دبیر علمی: **حجت الاسلام والمسلمین سعید فاقدی**
مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی آیه العظمی (ع)

پخش: ۲۳ آبان ماه ۱۴۰۲، ساعت: ۱۸
برگه: ۲ - سالن جلسات

لینک وبسایت: www.markazfeqi.com/live

۱۸. نقد و بررسی جایگاه کرامت انسان در استنباط فقهی

تاریخ: ۱۴۰۲/۸/۲۳

ارائه دهنده: استاد محمدعلی خادمی کوشا
دبیر: حجت‌الاسلام والمسلمین سعید فاقدی

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ
(۱۰)

فقه جمعیت
(بررسی فقهی روایات جمعیت)

پرواندیس فقه‌پناه

ارائه دهنده: **حجت الاسلام والمسلمین سید محمدعلی فقهی**
مدرس بازرگانه فقه جمعیت

دبیر علمی: **حجت الاسلام والمسلمین سعید فاقدی**
مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی آیه العظمی (ع)

پخش: ۱۲ آبان ماه ۱۴۰۲، ساعت: ۱۰:۳۰
برگه: ۲ - سالن جلسات

لینک وبسایت: www.markazfeqi.com/live

۱۷. فقه جمعیت (بررسی فقهی روایات جمعیت)

تاریخ: ۱۴۰۲/۴/۱۲

ارائه دهنده: استاد سیدمحمدعلی فقهی
دبیر: حجت‌الاسلام والمسلمین سعید فاقدی

نشست علمی
گروه فقه جامعه و فرهنگ
(۱۲)

تعامل فقه اجتماعی و علوم اجتماعی

پرواندیس فقه‌پناه

ارائه دهنده: **دکتر حسین شریف الدین**
استاد تمام گروه فقه اسلامی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)

دبیر علمی: **حجت الاسلام والمسلمین محمد باقر ربانی**
مدیر گروه فقه جامعه و فرهنگ مرکز فقهی آیه العظمی (ع)

پخش: ۷ دی ماه ۱۴۰۲، ساعت: ۱۱ صبح
برگه: ۲ - سالن جلسات

لینک وبسایت: www.markazfeqi.com/live

۱۹. تعامل فقه اجتماعی و علوم اجتماعی

تاریخ: ۱۴۰۲/۱۰/۷

ارائه دهنده: دکتر حسین شرف الدین
دبیر: حجت‌الاسلام والمسلمین محمدباقر ربانی

کرسی‌ها

۲. فقه اجتماعی در اندیشه فقهای شیعه

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۳

ارائه دهنده: دکتر حسن غفاری فرد

ناقد: حجت‌الاسلام دکتر محمدباقر ربانی

دبیر: حجت‌الاسلام دکتر ضمیری

انتشار: عدم انتشار

۱. فقه و نظام اجتماعی

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲

ارائه دهنده: حجت‌الاسلام دکتر حسن خیری

ناقد: حجت‌الاسلام دکتر حسن غفاری فرد

دبیر: حجت‌الاسلام محمدصادق ربانی

انتشار: نشست‌های علمی ۵

۴. فقه اجتماعی در اندیشه فقهای شیعه (۲)

تاریخ: ۱۴۰۰/۴/۲۹

ارائه دهنده: حجت‌الاسلام دکتر غفاری فرد

ناقد: حجت‌الاسلام دکتر حسن خیری

دبیر: حجت‌الاسلام سید روح‌الله حسینی

انتشار: عدم انتشار

۳. درآمدی جامعه‌شناختی بر ادوار علم فقه

تاریخ: ۱۴۰۰/۱/۲۱

ارائه دهنده: حجت‌الاسلام دکتر قاسم ابراهیمی‌پور

ناقد: حجج‌الاسلام دکتر مهدی ابوطالبی و دکتر محمدباقر ربانی

دبیر: حجت‌الاسلام سید روح‌الله حسینی

انتشار: عدم انتشار

۶. فقه سیاسی در آینه فقه اجتماعی
 تاریخ: ۱۴۰۰/۱۱/۱۸
 ارائه دهنده: حجت الاسلام دکتر ارسطا ناقد: حجت الاسلام دکتر سیدسجاد ایزدهی دبیر: حجت الاسلام محمدباقر ربانی انتشار: عدم انتشار

۵. مناسبات فقه اجتماعی با فقه سیاسی و فقه حکومتی
 تاریخ: ۱۴۰۰/۶/۱۷
 ارائه دهنده: حجت الاسلام دکتر مجتبی عبد خدایی ناقد: حجت الاسلام دکتر محمدباقر ربانی دبیر: حجت الاسلام سید روح الله حسینی انتشار: عدم انتشار

۸. بررسی بدنی اجتماعی
 تاریخ: ۱۴۰۱/۸/۳
 ارائه دهنده: حجت الاسلام دکتر طباطبایی ناقد: حجت الاسلام دکتر ربانی و دکتر قاسمی دبیر: حجت الاسلام محسن افروغ

۷. فقه اجتماعی؛ نیازهای اساسی و پایه
 تاریخ: ۱۴۰۰/۱۲/۲۱
 ارائه دهنده: حجت الاسلام دکتر حسن خیری ناقد: حجت الاسلام دکتر ربانی و دکتر قاسمی دبیر: حجت الاسلام محسن افروغ

کرسی علمی پژوهشی
گروه فقه جامعه و فرهنگ

تأثیر جامعه بر فقه با
تکیه بر آراء امام خمینی ره

ارائه دهنده:
حجت الاسلام والمسلمین
دکتر محمد باقر ربانی

ناقد:
حجت الاسلام والمسلمین
سعید فاقدی

۱۴۰۲/۱۰/۱۴
موسسه دارالتفکیر امام عسکری (ع)

**۱۰. تأثیر جامعه بر فقه با تکیه بر
آراء امام خمینی رحمته الله علیه**
تاریخ: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴
ارائه دهنده: حجت الاسلام والمسلمین
محمدباقر ربانی
ناقد: حجت الاسلام والمسلمین سعید فاقدی

کرسی پژوهشی
گروه فقه جامعه و فرهنگ
(۹)

فقه؛ کنترل و
نظارت اجتماعی

ارائه دهنده:
دکتر سید حسین شریف الدین
ناقد:
حجت الاسلام دکتر حسین بستان
ناقد:
حجت الاسلام دکتر محمدباقر ربانی
ناقد:
حجت الاسلام محسن افروغ

تاریخ: ۱۴۰۱/۹/۲۱
موسسه دارالتفکیر امام عسکری (ع)

لینک وبسایت: www.markazfeqh.com/live

۹. فقه؛ کنترل و نظارت اجتماعی
تاریخ: ۱۴۰۱/۹/۲۱
ارائه دهنده: دکتر سید حسین شریف الدین
ناقد: حجت الاسلام دکتر حسین بستان
ناقد: حجت الاسلام دکتر محمدباقر ربانی
دبیر علمی: حجت الاسلام محسن افروغ

همکاری با مراکز علمی

ردیف	نام مرکز علمی	عنوان	نوع همکاری	تاریخ
۱	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی	درآمدی جامعه شناختی بر ادوار علم فقه	ناقد کرسی ترویجی: محمد باقر ربانی	۱۴۰۰/۲/۲۹
۲	دبیرخانه هم اندیشی فقه حکومتی(معنا)	آشنایی با ایده فقه حکومتی آیت الله محمد جواد فاضل لنکرانی	نشست علمی(ارائه دهنده): محمد باقر ربانی	۱۴۰۰/۴/۲۹
۳	دانشگاه آزاد اسلامی قم	فقه اجتماعی در اندیشه فقهای شیعه ۲	مدیر کرسی ترویجی: سید روح الله حسینی	۱۴۰۰/۴/۲۹
۴	انجمن مطالعات اجتماعی حوزه	فقه اجتماعی در اندیشه فقهای شیعه ۱	مدیر کرسی ترویجی: سید روح الله حسینی	۱۳۹۹/۴/۲۹
۵	دانشگاه امام صادق علیه السلام	نسبت فقه و نظریه اجتماعی	نشست علمی (ارائه دهنده): محمد باقر ربانی	۱۴۰۰/۵/۲۱
۶	مرکز پژوهشی مبنا	فقه سیاسی در آینه فقه اجتماعی	مدیر کرسی: محمد باقر ربانی	۱۴۰۰/۱۱/۱۸
۷	پژوهشکده بین المللی العروة الوثقی	عرضه و نقد ایده علمی مولفه های فقه اجتماعی	ارائه دهنده کرسی ترویجی: محمد باقر ربانی	۱۴۰۰/۱۲/۱۵
۸	پژوهشگاه مطالعات فقه معاصر	چیستی فقه اجتماع	ارائه دهنده: محمد باقر ربانی	۱۴۰۲/۷/۱۸

برگزاری دوره های آموزشی

ردیف	عنوان	همکاران	زمان
۱	دوره آشنایی با فقه اجتماعی	مرکز فقهی با همکاری انجمن مطالعات اجتماعی حوزه	۱۴۰۱
۲	کارگاه آشنایی مقدماتی با فقه اجتماعی	مرکز فقهی با همکاری دانشگاه امام صادق علیه السلام و برخی دانشگاه های کشور	شهریور ماه ۱۴۰۲
۳	فقه اجتماعی برای طلاب خارج مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام	-----	پاییز ۱۴۰۲

التعريف بقسم فقه المجتمع والثقافة

تأسس قسم فقه المجتمع والثقافة برعاية رئيس مركز فقه الأئمة الأطهار عليه السلام التعليمي البحثي آية الله الشيخ محمدجواد الفاضل النكراني سنة ٢٠١١م. فتم التشاور مع بعض الأساتذة والمجتهدين في حوزة قم وعقدت ندوات علمية حول موضوعات الفقه الاجتماعي المتنوعة.

ما هو الفقه الاجتماعي؟

الفقه الاجتماعي شعبة من علم الفقه تتناول المسائل الاجتماعية من منظور اجتماعي.

غاية الفقه الاجتماعي وأهميته

غاية الفقه الاجتماعي التكيف الفقهي للقضايا في مختلف المجالات الاجتماعية. فمن غير الخفي أن حكم موضوع ما في الفقه الاجتماعي يتفاوت مع حكمه في الفقه الفردي.

فروع الفقه الاجتماعي

يمكن للفقه الاجتماعي أن يشمل فروعاً مختلفة أهمها:

- فقه المجتمع والثقافة.
- فقه العلاقات الاجتماعية.

- فقه الدولة.
 - فقه المقاومة.
 - فقه البيئة.
 - فقه الترفيه والسياحة.
 - فقه إدارة وإنشاء المدن.
 - فقه الفن ووسائل الإعلام.
- ويتمّ التركيز في هذا القسم على فرعي فقه المجتمع والثقافة والعلاقات الاجتماعية.

المدير

مدير قسم فقه المجتمع والثقافة هو الشيخ الدكتور محمد باقر الرباني الذي يدير القسم منذ حوالي عشرة أعوام.

يعلن هذا القسم عن استعداده للتعاون على الصعيد الدولي في مجال نشر وتوسيع الفقه الاجتماعي عن طريق عقد الندوات والمؤتمرات العلمية وتأسيس المشاريع المرتبطة بالفقه الاجتماعي في العالم الإسلامي.

الإصدارات

١. (حوارات في مجال الفقه الاجتماعي)، وهو أول إصدارات هذا القسم، صدر بجهود الشيخ الدكتور محمد باقر الرباني عام ٢٠١٤م؛ تضمن حوارات مع آية الله الشيخ محمد جواد الفاضل اللنكراني وآية الله الشيخ القائي وآية الله الشيخ محسن الأراكي وبعض أساتذة الحوزة والجامعة؛ تمحورت حول تعريف الفقه الاجتماعي وأقسامه وأسباب عدم تطوره وموضوعات أخرى.

٢. (كتاب الفقه والمجتمع)، تأليف الشيخ محمد باقر الرباني والشيخ محمد صادق الرباني صدر عام ٢٠١٧م؛ ثم صدرت طبعته الثانية عام ٢٠١٩م. وهو كتاب قيم تناول بعناية خاصة جديرة بالتقدير موضوعات من قبيل: تعامل الفقه والمجتمع، مفهوم الفقه الاجتماعي، منهج البحث وأسس، والأركان المقومة للفقه الاجتماعي ونظامه.

٣. (مدخل إلى الفقه الاجتماعي)، تأليف الشيخ الدكتور محمد باقر الرباني بالتعاون مع بعض الأساتذة طبع عام ٢٠٢١م.

لا بدّ في مواجهة الفكر الغربي الدخيل والوصول إلى الفكر والحضارة الإسلامية من تأصيل وأسلمة مجالات الفقه الاجتماعي من قبيل فقه الثقافة والعلاقات الاجتماعية وفقه إدارة المدن، فقه العمران وانشاء المدن، فقه وسائل الإعلام والفنون، فقه البيئة، وفقه الدولة، و...ولأجل الوصول إلى هذا الهدف لا مناص من سلوك المنهج الاجتماعي في المباحث الفقهية وتأسيس أبواب جديدة. ممّا يحتم كتابة مؤلف مستقل في الفقه الاجتماعي يتناول ماهية الفقه الاجتماعي وأركانه، وتفاعل الفقه مع المجتمع ونحو ذلك من الأبحاث.

٤. الإصدار الرابع في مجال الفقه الاجتماعي هو كتاب (المبادئ الفقهية والأصولية في تدوين وتطوير الفقه الاجتماعي) لمؤلفه الشيخ الدكتور محمد باقر الرباني، صدر عام ٢٠٢٣م. وقد أُلّف لغرض توسعة مفاهيم الفقه الاجتماعي. تناول المؤلف فيه موضوع علم الفقه الاجتماعي والمنهج العلمي المتبع فيه وصولاً إلى الآيات والروايات المرتبطة به وقواعد الفقه الاجتماعي. وتضمن الإشارة إلى المبادئ الفقهية والأصولية لتطوير الفقه الاجتماعي وإلى مفاهيم من قبيل: مذاق الشريعة، والخطابات القانونية وحجية الظن في الموضوعات ومنطقة الفراغ، والإمام بيئة صدور النص وغيرها.

لا يخفى أن الكتاب لم يستوف البحث في هذه المباحث بالمستوى الأقصى بل بالمستوى الأدنى؛ لأن كلاً من هذه المباحث يستدعي أطروحة بدرجة الدكتوراة في الجامعة أو رسالة علمية بالمستوى الرابع في الحوزة.

وفي الختام ننوّه مرّة أخرى إلى أن قسم فقه المجتمع والثقافة في مركز فقه الأئمة الأطهار عليه السلام على أهبة الإستعداد للتعاون في مجال نشر وتطوير الفقه الاجتماعي على الصعيد الدولي.

التواصل معنا على البريد الإلكتروني التالي: rabani418@yahoo.com

4. The fourth work in the field of social jurisprudence, titled "***Foundational Jurisprudential Capacities in the Formulation and Development of Social Jurisprudence***," was printed and published by the head of the Jurisprudence of Society and Culture Department, Hujjat al-Islam wal Muslimīn Dr. Mohammad Baqir Rabbani, in 2023 (1400 solar Hijri calendar).

This book, *Foundational Jurisprudential Capacities in the Formulation and Development of Social Jurisprudence*, is among the works designed to expand the concepts of social jurisprudence. It delves into the subject's classification and methodology, then proceeds to examine the relevant Quranic verses and traditions concerning social jurisprudence, as well as its jurisprudential rules. The book highlights jurisprudential and foundational capacities necessary for the development and formulation of social jurisprudence. It introduces concepts such as the taste of Shari'a, legal addresses (khiṭābāt qānūniyya), the validity of strong feelings (ẓan) in different issues, the vacant or empty zone (mintaqat al-firāgh), and consideration of the circumstance of issuance, etc. However, it approaches these subjects from a secondary epistemic perspective and each of these topics holds the potential for doctoral dissertations and is relevant to the Level Four of religious seminary studies.

In conclusion, the Jurisprudence of Society and Culture Department at the Jurisprudence Center of Pure Imams (a) expresses readiness for the expansion of social jurisprudence concepts on the international stage.

The Department can be contacted via the email address: rabani418@yahoo.com

Center of Pure Imams aims to expand discussions on social jurisprudence internationally, preparing to hold academic gatherings outside the country and execute international social jurisprudence projects.

The Publications of the Jurisprudence of Society and Culture Department

1. The first work in the field of social jurisprudence is the book entitled **"Collection of Interviews in Social Jurisprudence"** published in 2014 (1393 solar Hijri calendar) through the efforts of Mohammad Baqir Rabbani. This book features interviews with eminent scholars and jurists such as Ayatollah Fazel Lankarani, Ayatollah Qā'inī, Ayatollah Araki, and several scholars from seminaries and universities on the subject of social jurisprudence. It discusses topics including the nature and types of social jurisprudence, reasons for the lack of development of social jurisprudence, and related themes.

2. The second work titled "Jurisprudence and Society" authored by Mohammad Baqir Rabbani and Mohammad Sadegh Rabbani, was printed and published in 1917 (1396) and reached its second edition in 1999 (1398). This valuable book, made available through commendable efforts, aims to elucidate and organize necessary subjects. It delves into discussions regarding the interaction between jurisprudence and society, the concept and methodology of social jurisprudence, its governing principles, introduction of major issues within it, the jurisprudential rules related to social jurisprudence, and the system-making thereof. This comprehensive research serves as a valuable contribution to researchers and educators within both the seminary and university settings.

3. The third work in the realm of social jurisprudence, titled **"An Introduction to Social Jurisprudence"** was published in 2021 (1400 solar Hijri calendar) through the efforts of Hujjat al-Islam wal Muslimīn Dr. Mohammad Baqir Rabbani, in collaboration with esteemed scholars.

Today, in order to challenge Western civilization and strive toward an Islamic civilization, there seems to be no solution other than creating a system in areas of social jurisprudence, such as cultural jurisprudence, social relations jurisprudence, urban management jurisprudence, urban planning and architecture, media and art jurisprudence, environmental jurisprudence, governance jurisprudence, etc. To achieve this goal, a social approach to jurisprudential discussions and the establishment of new branches seems imperative. Given the absence of an independent and cohesive work addressing social jurisprudence and its impact on society and social realms concerning jurisprudence, the compilation of a standalone book appeared necessary. As the production of literature in the field of social jurisprudence is considered an integral responsibility within academic and seminary circles, this book aims to expand discussions related to the essence of social jurisprudence, elucidating the components of jurisprudence with a social approach and examining the interaction between jurisprudence and society.

The Jurisprudence OF SOCIETY AND CULTURE

The Jurisprudence of society and culture was established in 2011 (1390 of solar Hijri calendar) under the auspices of the head the educational-research institution of the Pure Jurisprudence of Pure Imams, Ayatollah Mohammad Jawad Fazl Lankarani. This Department aimed to generate literature and conceptual frameworks for social jurisprudence through interviews with prominent scholars and jurists from the religious seminaries in Qom. Consequently, it embarked on organizing academic gatherings addressing various aspects of social jurisprudence.

Social jurisprudence constitutes a jurisprudential knowledge framework that examines social issues from a social perspective, aiming primarily at regulating matters within the social domain. It is evident that a subject matter, when viewed through the lens of social jurisprudence, may yield a different ruling compared to individual jurisprudential considerations.

Social jurisprudence encompasses various domains, the most significant of which include:

- Jurisprudence of society and culture.
- Jurisprudence of social relations.
- Jurisprudence of governance.
- Jurisprudence of resistance.
- Jurisprudence of the environment.
- Jurisprudence of recreation, happiness, and tourism.
- Jurisprudence of urban management, urban planning, and administration.
- Jurisprudence of art and media.

Within these domains, the Social Jurisprudence Department primarily emphasizes the jurisprudence of society and culture, along with the jurisprudence of social relations. Other subjects and domains mentioned are not specifically addressed within the Department's focus.

Dr. Mohammad Baqir Rabbani serves as the head of the Jurisprudence of Society and Culture Department at the Jurisprudence Center of Pure Imams (a), overseeing the Department's management for approximately a decade. The Jurisprudence of Society and Culture Department within the Jurisprudence